

Hipoteza zamišljenog kontakta: Uloga radnog pamćenja

Nikola Marić, Jadranka Kolenović-Đapo i Nermin Đapo

Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju,
Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Sažetak

Prema hipotezi zamišljenog kontakta dovoljna je samo vizualizacija socijalnog kontakta pozitivnog tona prema vanjskoj grupi kako bi došlo do promjene u negativnim stavovima. U ovom je istraživanju ispitivana uloga kapaciteta radnog pamćenja u zamišljenom kontaktu. Provedene su dvije studije. U prvoj je, kvaziekperimentalnoj studiji, pokazano da osobe koje imaju manji kapacitet radnog pamćenja imaju negativnije opise zamišljenog kontakta i negativnije stavove prema vanjskoj grupi u odnosu na osobe većeg kapaciteta radnog pamćenja. Druga, eksperimentalna studija, proširila je nalaze prve studije te je pokazano da su osobe koje su neposredno pred zamišljanje kontakta s članom vanjske grupe imale dodatno opterećenje radnog pamćenja posljedično imale negativnije opise zamišljenog kontakta i negativnije stavove prema članovima vanjske grupe nego skupina ispitanika koja nije imala dodatno opterećenje radnog pamćenja. Medijacijska analiza potvrdila je hipotezu da je (ne)mogućnost održavanja pozitivnog tona zamišljene interakcije mehanizam koji uvjetuje uspješnost zamišljenog kontakta na smanjenje negativnih stavova. Nalazi obje studije upućuju na to da je kapacitet radnog pamćenja jedan od faktora koji uvjetuje uspješnost intervencije zamišljenim kontaktom. Dobiveni rezultati otvaraju nova pitanja o efikasnosti zamišljenog kontakta u promjenama stava.

Ključne riječi: hipoteza zamišljenog kontakta, radno pamćenje, vanjska grupa, pozitivni ton

Uvod

Od 1954. godine, kada je Allport u svojoj čuvenoj knjizi *Priroda predrasuda* predložio hipotezu direktnoga unutargrupnog kontakta kao učinkovitu strategiju promjene neprijateljskih međugrupnih stavova, provedeno je stotine istraživanja na ovu temu. Allport je eksplicitno naveo uvjete pod kojima međugrupni kontakt ima efekta: članovi grupa moraju biti uključeni u dugoročne zajedničke aktivnosti s nadređenim ciljem, moraju imati ravnopravni status i moraju biti u situaciji međuovisnog odnosa. Pored navedenih uvjeta, grupama je potrebno osigurati "prostor" za što više neformalnih kontakata. "Učinak je znatno olakšan ako taj

✉ Jadranka Kolenović-Đapo, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina. E-pošta: jadranka.kolenovic-djapo@ff.unsa.ba

kontakt podržavaju institucije (zakoni, običaji ili lokalna atmosfera) i ako je organiziran tako da vodi opažanju zajedničkih interesa i opće humanosti između članova dviju grupa" (Allport, 1954, str. 281). Hipoteza direktnog kontakta dobila je snažnu empirijsku potporu te je pokazano da je pozitivan direktni kontakt s osobama koje dolaze iz grupa prema kojima imamo negativne stavove jedan od najboljih načina promjene tih stavova (Amir, 1976; Pettigrew i Tropp, 2006). Metaanaliza Pettigrewa i Troppove (2006) pružila je dodatnu potporu hipotezi kontakta. Kasnije je predložena hipoteza proširenog kontakta (Wright, Aron, McLaughlin-Volpe i Ropp, 1997), prema kojoj je dovoljna informacija da naši prijatelji imaju kontakt s drugom grupom da dođe do promjene negativnog stava prema toj grupi. Nalazi istraživanja pokazuju da je i hipoteza proširenog kontakta efikasna u mijenjanju negativnih stavova prema vanjskoj grupi (Cameron, Rutland, Brown i Douch, 2006). Međutim, ograničenje hipoteze direktnog kontakta i hipoteze proširenog kontakta jest upravo potreba da bar jedna osoba ima kontakt s vanjskom grupom. U pojedinim je kontekstima segregacija toliko izražena da direktni kontakt, ili čak kontakt prijatelja, nije ni prisutan ni moguć. Naime, bilo da se radi o fizičkim preprekama ili psihološki stvorenim barijerama, u uvjetima u kojima nikakav kontakt ne postoji, ne postoji ni mogućnost da taj kontakt urodi plodom i dovede do redukcije predrasuda (Turner, Hewstone i Voci, 2007b).

Potaknuti ovim ograničenjem Turner, Crisp i Lambert (2007a) ispitali su efekt zamišljenog kontakta u različitim međugrupnim kontekstima. Zamišljeni je kontakt "mentalna simulacija socijalne interakcije sa članom ili članovima vanjske grupe" (Crisp i Turner, 2009, str. 234). Hipoteza zamišljenog kontakta ne zahtijeva nikakav stvarni kontakt kao uvjet smanjenja predrasuda. Dovoljno je da osoba zamisli kontakt pozitivnog tona s osobom iz vanjske grupe. Kada se osobe upuste u situaciju zamišljenog kontakta, odvijaju se kognitivni procesi paralelni onima koji su prisutni tijekom direktnog kontakta (Turner, West i Christie, 2013). Na primjer, osobe mogu razmišljati o tome što će naučiti o osobi iz vanjske grupe, kako bi se osjećali u takvoj interakciji te kako bi to utjecalo na njihovu percepciju ne samo zamišljene osobe već općenito percepciju grupe iz koje ta osoba dolazi. Pružajući dokaze za uspješnost hipoteze zamišljenog kontakta, Turner i suradnici (2007a) pronašli su da su mlađe osobe koje su zamišljale pozitivnu interakciju s ostarjelom osobom imale manje intergrupne pristranosti od ispitanika u kontrolnoj skupini koji su zamišljali ugodan prizor u prirodi. U istoj je studiji pokazano da su ispitanici koji su zamišljali kontakt pozitivnog tona s homoseksualnom osobom kasnije pozitivnije procijenili osobe homoseksualne orijentacije.

Logika hipoteze zamišljenog kontakta zasniva se na ranijim istraživanjima iz domene mentalne simulacije. Mentalna simulacija izaziva slične emocionalne i motivacijske odgovore kao i stvarno iskustvo (Dadds, Bovbjerg, Redd i Cutmore, 1997), a neuropsihološke su studije pokazale da mentalna simulacija dijeli istu neuralnu osnovu kao stvarna percepcija (Kosslyn, Ganis i Thompson, 2001). Nadalje, pokazano je da mentalna simulacija ima važnu ulogu u selekciji, vježbanju,

pripremi i planiranju ponašanja (Marks, 1999). Također, utvrđeno je da mentalna simulacija može pospješiti učinak u različitim aktivnostima, od školskog uspjeha do sportskih postignuća (Taylor, Pham, Rivkin i Armor, 1998). Mentalna simulacija ima značajan učinak i na tzv. efekt pasivnog promatrača. Tako, samo zamišljanje bivanja u velikoj grupi ljudi umanjuje vjerojatnost pomaganja u sljedećem zadatku (Garcia, Weaver, Moskowitz i Darley, 2002). Navedeni istraživački nalazi sugeriraju da mentalna simulacija ima efekt sličan stvarnom iskustvu i da se taj efekt prožima i na socijalni kontekst.

Otkako je hipoteza zamišljenog kontakta prvi put predložena, provedeno je mnogo istraživanja koja pokazuju njezinu učinkovitost. Studije pokazuju da zamišljeni kontakt poboljšava unutargrupne stavove i razbija percepciju homogenosti vanjske grupe (Turner i sur., 2007b), povećava projekciju pozitivnih osobina na vanjsku grupu (Stathi i Crisp, 2008), povećava namjeru upuštanja u unutargrupni kontakt (Husnu i Crisp, 2010), dovodi do namjere da se stupi u kontakt (Turner i West, 2012), u unutargrupnim kontaktima doprinosi promjeni stava u pozitivnom smjeru (Stathi, Crisp i Hogg, 2011), facilitira povjerenje u vanjsku grupu (Vezzali, Capozza, Stathi i Giovannini, 2012) i omogućava generalizaciju s člana vanjske grupe na cijelu grupu (Stathi i sur., 2011). Druge studije pokazuju da zamišljeni kontakt otklanja negativne aspekte evaluacije vanjske grupe, poput međugrupne tjeskobe (Husnu i Crisp, 2010) i dehumanizacije vanjske grupe (Vezzali i sur., 2012), te umanjuje negativne stereotipe (Stathi, Tsantila, i Crisp, 2012). Također, pokazano je da zamišljeni kontakt ima efekt na implicitne predrasude (Turner i Crisp, 2010) te na promjenu neverbalnog ponašanja (Turner i West, 2012). Naime, autori su nakon provedene dvije eksperimentalne studije izvjestili o nalazima koji pokazuju da su ispitanici koji su zamišljali pozitivan kontakt s članom stigmatizirane grupe imali manju socijalnu distancu pri odabiru mjesta za sjedenje za neposrednu interakciju s članom vanjske grupe u odnosu na ispitanike koji su zamišljali kontakt negativnog tona. Nadalje, pokazano je da ova forma kontakta djeluje na promjenu stavova prema različitim etničkim i nacionalnim grupama (Husnu i Crisp, 2010; Stathi i Crisp, 2008), religijskim grupama (Turner i Crisp, 2010) i osobama s mentalnim poremećajima (Stathi, Tsantila i Crisp, 2012; West, Holmes i Hewstone, 2011).

Konačno, ovaj oblik kontakta, kao i direktni kontakt, potječe iz teorije socijalnog identiteta jer, kako navodi Brown (2006, str. 348), "pripadnost grupi se inkorporira u predodžbu koju ljudi o sebi imaju, te socijalno identificiranje ima važne posljedice za ponašanje". Nedavna metaanaliza Milesove i Crispa (2014) pokazuje da zamišljeni kontakt ima slične efekte kao i direktni kontakt: obuhvaća kognitivne, emocionalne i ponašajne aspekte stavova, djeluje ka različitim ciljnim vanjskim grupama te djeluje na eksplicitnoj i implicitnoj razini.

Turner i Crisp (2010) navode dva neophodna uvjeta za potpuni uspjeh zamišljenog kontakta u promjeni negativnih stavova. Prvi je uputa ispitanicima da zamisle da su u interakciji s osobom iz vanjske grupe, za koju Turner i Crisp (2010)

smatraju da je ključna za pozitivnu promjenu stava ispitanika. Međutim, samo razmišljanje o osobi iz vanjske grupe bez simulirane interakcije nema pozitivan efekt na promjenu stava (Turner i sur., 2007a). Drugi je neophodan uvjet pozitivan ishod simulirane interakcije. Pokazano je da zamišljeni pozitivni kontakt ima veći efekt na promjenu stava od zamišljenog neutralnog kontakta (Stathi i Crisp, 2008). Pozitivan ton interakcije također je važan u zaštiti od mogućih automatskih negativnih misli o osobi iz vanjske grupe, posebice ako ispitanici već imaju ranije stvorene predrasude o toj grupi. Bez specificiranoga pozitivnog tona zamišljeni kontakt može rezultirati zamišljenom negativnom interakcijom, što može imati negativan efekt na stav prema vanjskoj grupi (Turner i sur., 2007a).

Upravo su navedeni neophodni uvjeti potaknuli kritiku hipoteze zamišljenog kontakta. Tako su Bigler i Hughes (2010) postavili pitanje u kojim uvjetima i na kojim skupinama ispitanika zamišljeni kontakt neće biti učinkovit u promjeni negativnih stavova. Hodson i Busseri (2012) sugeriraju da bi inteligencija i druge kognitivne sposobnosti mogle moderirati efikasnost zamišljenog kontakta. Prema Harwoodu (2010) osobe koje nisu kreativne trebale bi imati manje koristi od zamišljenog kontakta jer se simulirana interakcija temelji na zamišljanju kompleksnih i detaljnih interakcija. Sve potencijalne varijable koje su predmet rasprave otvaraju nova istraživačka pitanja koja bi trebala dati pouzdaniji odgovor o moderatorskim i medijacijskim varijablama u objašnjenju efekta zamišljenog kontakta. Jedna je od tih varijabli kapacitet radnog pamćenja (Hodson i Busseri, 2012).

Uloga radnog pamćenja u zamišljenom kontaktu

Prema Engleu (2002) radno je pamćenje konstrukt pomoću kojeg se može objasniti zašto kod nekih osoba zamišljeni kontakt ima slabiju, a kod nekih veću učinkovitost u smanjivanju i mijenjanju predrasuda. Radno je pamćenje ograničen sustav u kojem privremeno skladištimo informacije te pomoću kojeg odabiremo, obrađujemo, pohranjujemo, inhibiramo i prisjećamo se informacija koje nam pomažu u izvršavanju raznih zadataka. Mnoga istraživanja pokazuju da je radno pamćenje neophodno za izvršavanje različitih kognitivnih zadataka i da uspješnost na tim zadacima ovisi o kapacitetu radnog pamćenja (Engle, Cantor i Carullo, 1992; Rosen i Engle, 1997, 1998; Unsworth i Engle, 2007). Mišljenje da kapacitet radnog pamćenja može objasniti moguće razlike u efikasnosti zamišljenog kontakta kod različitih osoba temeljimo na tri pretpostavke. Prva je da je kapacitet radnog pamćenja faktor pomoću kojeg se najbolje mogu objasniti ograničenja u izvedbi na različitim zadacima koji zahtijevaju kognitivne sposobnosti, neovisno o specifičnosti procesa koji su potrebni za rješavanje zadatka (Süß, Oberauer, Wittmann, Wilhelm i Schulze, 2002). Druga pretpostavka proizlazi iz rezultata istraživanja iz socijalne psihologije. Konkretno, utvrđeno je da su osobe s manjim kapacitetom radnog pamćenja sklone stereotipnom razmišljanju i da imaju negativnije stavove prema vanjskim grupama (Schmader i Johns, 2003) te da komunikacija s pripadnicima

vanjske grupe opterećuje radno pamćenje i umanjuje njegov kapacitet (Richeson i Shelton, 2003) zato što takve interakcije zahtijevaju inhibiciju stereotipnih misli (Devine, 1989). Povezana s drugom, treća i najvažnija pretpostavka temelji se na jednoj od primarnih funkcija radnog pamćenja, a to je inhibicija automatskih misli iz dugoročnog pamćenja. Pokazano je da osobe s manjim opsegom radnog pamćenja imaju više intruzivnih misli koje im ometaju rad na zadatku i samim time imaju slabiju mogućnost supresije automatskih misli u odnosu na osobe s većim opsegom radnog pamćenja (Rosen i Engle, 1998).

Uzimajući u obzir da je pozitivan ton simulirane interakcije jedan od dva ključna uvjeta za efikasnost zamišljenog kontakta, očito je da osoba koja zamišlja interakciju s osobom iz vanjske grupe inhibira potencijalne negativne automatske misli o toj grupi. Ako osoba ne uspije inhibirati takve misli, simulirana interakcija imat će negativan ton i zbog toga zamišljeni kontakt neće biti u potpunosti učinkovit (Stathi i Crisp, 2008). Navedeno možemo objasniti na primjeru dviju različitih osoba koje prolaze kroz intervenciju zamišljenog kontakta. Pretpostavimo da prva osoba u trenutku zamišljanja interakcije nema velik kapacitet radnog pamćenja, bilo da se radi o prirodno manjem opsegu radnog pamćenja ili smanjenom opsegu radnog pamćenja pod utjecajem okolinskih faktora. Manji opseg radnog pamćenja dovodi do toga da ova osoba može slabije ili uopće ne može obrađivati sve elemente ciljnog zadatka. Devine (1989), odgovarajući na pitanje kako znamo da socijalna interakcija s vanjskim grupama zahtijeva inhibiciju stereotipnih misli, pretpostavlja da osoba s manjim opsegom radnoga (operativnog) pamćenja ne uspijeva u potpunosti inhibirati automatske misli, što dovodi do toga da zamišljeni kontakt vjerojatno neće biti zamišljen kao pozitivna interakcija, već kao negativna interakcija. U ovom slučaju zamišljeni kontakt neće dovesti do promjene ili redukcije negativnog stava prema vanjskoj grupi. S druge strane, osoba koja u trenutku zamišljene interakcije ima veći opseg radnog pamćenja ima kapacitet inhibirati automatske misli, što dovodi do toga da bez interferencija može zamisliti pozitivnu interakciju s članom ili članovima vanjske grupe. U ovom bi slučaju intervencija zamišljenim kontaktom trebala dovesti do poboljšanja stava prema vanjskoj grupi.

S obzirom na teorijske pretpostavke realno je očekivati da osobe koje u trenutku simulirane interakcije imaju ograničen kapacitet radnog pamćenja ne bi trebale imati potpunu korist od zamišljenog kontakta jer ne mogu zadržati pozitivan ton interakcije. Posljedično, kod njih neće ni doći do očekivane promjene u stavovima prema ciljnoj vanjskoj grupi. Kako bismo ispitali ulogu zamišljenog kontakta na stavove prema vanjskoj grupi s obzirom na kapacitet radnog pamćenja, proveli smo dvije studije. U Studiji 1 ispitane su razlike u uspješnosti zamišljenog kontakta između ispitanika s većim i manjim opsegom radnog pamćenja. Budući da je Studija 1 provedena primjenom kvaziesperimentalnog nacrt, te da je stoga ograničenoga eksplanatornog dometa, u Studiji 2 eksperimentalno je manipuliran kapacitet radnog pamćenja i ispitan utjecaj ove manipulacije na uspješnost zamišljenog kontakta.

Studija 1

Rezultati istraživanja Rosena i Englea (1998) pokazuju da osobe s manjim opsegom radnog pamćenja imaju više intruzivnih misli koje im ometaju rad na zadatku te da ove osobe imaju slabiju mogućnost supresije intruzivnih misli nego što je to slučaj kod osoba s većim opsegom radnog pamćenja. Na temelju ovih nalaza može se pretpostaviti da će zamišljeni kontakt imati slabiji efekt u skupini ispitanika koji su na testovima radnog pamćenja ostvarili niži rezultat nego u skupini ispitanika koji su ostvarili viši rezultat.

Manje pozitivnih misli prema vanjskoj grupi trebao bi se negativno reflektirati na dvije mjere, stavu prema vanjskoj grupi i opisu zamišljene interakcije. Prva mjera (stav prema vanjskoj grupi) uobičajeno se koristi kao finalna provjera efekta zamišljenog kontakta na promjenu stava (Turner i Crisp, 2010). Druga mjera (opis zamišljene interakcije) u našem istraživanju ima dvostruku ulogu. Prvo, opis se koristi s ciljem kontrole manipulacije zamišljanja interakcije, odnosno provjere da ispitanici doista zamišljaju interakciju. Drugo, s obzirom na to da sam opis pruža uvid u razinu pozitivnosti zamišljenog kontakta, koristi se i kao mjera pozitivnosti zamišljene interakcije. Opis zamišljene interakcije pruža nam uvid u razinu pozitivnosti ili negativnosti zamišljenog kontakta. U ovoj smo studiji očekivali da će sudionici manjeg kapaciteta radnog pamćenja imati negativnije stavove prema vanjskoj grupi od sudionika većeg kapaciteta radnog pamćenja.

Metoda

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 40 studenata (35 ženskog spola) treće godine Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Ispitanici su podijeljeni u dvije skupine: skupina s manjim i skupina s većim kapacitetom radnog pamćenja, ovisno o postignutom rezultatu na testu kapaciteta radnog pamćenja koji je neovisno proveden prije ovog istraživanja, u sklopu istraživačkog projekta na Odsjeku za psihologiju u Sarajevu (Đokić, Koso-Drljević, Đipa i Čamdžić, 2012). Test kapaciteta radnog pamćenja sastojao se od tri zadatka: (a) automatizirani verbalni zadatak kapaciteta radnog pamćenja, (b) automatizirani zadatak opsega radnog pamćenja pri matematičkom operiranju i (c) automatizirani spacijalni zadatak kapaciteta radnog pamćenja. U prvom zadatku ispitanici čitaju rečenice dok pokušavaju zapamtiti skup nepovezanih slova. Rečenice se prezentiraju jedna po jedna, a zadatak je ispitanika označiti je li pojedina rečenica smisljena ili ne. Nakon prezentacije pojedine rečenice prezentira se po jedno slovo. Na kraju zadatka ispitanik se treba dosjetiti prezentiranih slova u ispravnom redoslijedu. U drugom zadatku ispitanici rješavaju serije matematičkih operacija uz istovremeno pamćenje skupa nepovezanih slova. Zadatak je ispitanika što je brže moguće riješiti

prezentirane matematičke probleme i verificirati ponuđeno rješenje ("tačno" ili "netočno"), nakon čega im se prezentira slovo koje trebaju zapamtiti. Na kraju serije ispitanici se trebaju dosjetiti prezentiranih slova u točnom redosljedu zadavanja. U trećem zadatku ispitanici trebaju zapamtiti sekvence crvenih kvadrata u matrici 4x4 dok donose prosudbe o simetričnosti matrica 8x8 s poljima obojenima u crno. Neposredno nakon procjene simetričnosti ispitaniku se prezentira matrica 4x4 čiji je jedan kvadrat obojen u crveno. Zadatak je ispitanika dosjetiti se sekvence lokacija crvenih kvadrata u prethodno zadanom redosljedu.

Ispitanici koji su sudjelovali u prethodnom istraživanju pristali su da se njihovi rezultati koriste za potrebe ovog istraživanja. Od 40 sudionika 38 ih je uvršteno u statističku analizu. Iz analize su isključena dva ispitanika koji su na procesnoj komponenti zadatka imali postotak točnosti niži od 75% na jednom od tri zadatka radnog pamćenja. Prvobitno su se rezultati s tri zadatka radnog pamćenja uprosječili kako bi se napravio ukupni rezultat na testiranju radnog pamćenja ($M = 45.32$, $SD = 9.49$), a zatim su sudionici prema medijanu podijeljeni u grupe. Prosječna vrijednost kapaciteta radnog pamćenja grupe ispitanika iznad medijana iznosila je 52.80 ($SD = 4.23$), dok je prosječna vrijednost kapaciteta radnog pamćenja grupe ispitanika ispod medijana iznosila 37.84 ($SD = 7.02$). Svi su sudionici dobrovoljno sudjelovali u istraživanju i za to su dobili kompenzacijske bodove iz nastavnog kolegija Socijalna psihologija.

Instrumenti

Vanjska grupa. Između velikog broja ciljnih vanjskih grupa prema kojima zamišljeni kontakt ima efekta (Miles i Crisp, 2014) odabrali smo skupinu osoba oboljelih od shizofrenije jer je pokazano da prema toj grupi postoji velika stigmatizacija (Stathi i sur., 2012). Također, na ovoj se ciljnoj grupi zamišljeni kontakt već pokazao efikasnim (Stathi i sur., 2012; West i sur., 2011).

Skala stavova. Za mjerenje je predrasuda korištena *Skala za mjerenje stavova prema osobama oboljelim od shizofrenije* (Corrigan i sur., 2002), koju su modificirali West i suradnici (2011). Skala se sastoji od devet tvrdnji koje su identične originalnoj skali, s tim što su West i suradnici (2011) modificirali skalu tako što su umjesto šire kategorije "mentalno bolesna osoba" koristili izraz "osoba oboljela od shizofrenije". U našem je istraživanju korištena modificirana skala Westa i suradnika (2011).

S ciljem provjere sadržajne i jezične razumljivosti tvrdnji u našem istraživanju proveli smo pokusnu studiju na 30 ispitanika. Nakon ispitivanja korelacija između tvrdnji i ukupnog rezultata, tvrdnja "Da sam stanodavac, vjerojatno ne bih iznajmio stan osobi sa shizofrenijom." isključena je iz Skale zbog utvrđenoga niskog koeficijenta korelacije ($r = .25$). U konačnici Skala za mjerenje stavova prema osobama oboljelim od shizofrenije sadrži osam čestica (primjer čestice "Osjećam se nesigurno u prisustvu osobe oboljele od shizofrenije."). Zadatak je ispitanika na skali

od 1 (*u potpunosti se ne slažem*) do 5 (*u potpunosti se slažem*) zaokružiti vrijednost koja najbolje opisuje njihove stavove prema ciljnoj grupi. Ukupni se rezultat izražava kao zbroj odgovora na svih osam tvrdnji, pri čemu viši rezultat upućuje na negativniji stav. Ovaj je način mjerenja predrasuda prema osobama oboljelima od shizofrenije korišten u ranijim istraživanjima zamišljenog kontakta (West i sur., 2011), a Skala je pokazala jednofaktorsku strukturu i visoku pouzdanost $\alpha = .78$. U našoj je pokusnoj studiji dobiven koeficijent unutarnje konzistentncije $\alpha = .88$, a u ciljnom istraživanju $\alpha = .92$.

Opis interakcije. Za mjerenje su stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije tri neovisna procjenjivača procijenjivali opise interakcija na skali od 1 (*veoma negativno*) do 5 (*veoma pozitivno*). Za utvrđivanje stupnja slaganja među procjenjivačima korišten je α -koeficijent (Nunnally i Bernstein, 1994), pri čemu su procjene svakog procjenjivača tretirane kao čestice, na temelju kojih je izračunat koeficijent unutarnje konzistencije. Stupanj slaganja među procjenjivačima bio je visok ($\alpha = .93$).

Kako je bilo i očekivano (s obzirom na jasnu distinkciju negativnog i pozitivnog tona zamišljene interakcije) dobiven je visok stupanj pozitivnosti opisa zamišljenog kontakta. Stupanj pozitivnosti opisa interakcije izračunat je kao prosjek ocjena triju procjenjivača.

Postupak

Sudionici su eksperimentu pristupali individualno. Kako bi se prikrio cilj istraživanja, sudionicima je rečeno da sudjeluju u pokusnoj studiji, koja će poslužiti za konstruiranje nove skale za ispitivanje stavova. Svi su sudionici prošli kroz dvije faze ispitivanja.

U prvoj su fazi sudionici prošli kroz proces zamišljenog kontakta. Uputa za zamišljeni kontakt, koju je sudionicima čitao eksperimentator, preuzeta je iz ranijih studija (Stathi i sur., 2012) i glasila je: *Molimo Vas da sljedeće tri minute provedete zamišljajući da razgovarate s osobom oboljelom od shizofrenije koja je sjela pored Vas u vlaku. Zamislite da provodite 30 minuta u razgovoru s tom osobom, nakon čega dolazite na svoju stanicu i napuštate vlak. Zamislite da je interakcija bila pozitivna, ugodna i opuštajuća te da ste kroz razgovor saznali nešto zanimljivo i neočekivano o toj osobi.* Nakon predviđenog vremena zamišljanja interakcije ispitanici su imali na raspolaganju tri minute da na praznom papiru opišu interakciju koju su zamislili. Ovaj je opis korišten kao kontrola da su sudionici zaista zamišljali zadanu situaciju te kako bi se pojačao efekt zamišljenog kontakta (Crisp, Stathi, Turner i Husnu, 2008). Opis je za naše potrebe pružio uvid u stupanj pozitivnosti zamišljenog kontakta.

U drugoj su fazi obje grupe pristupile ispunjavanju Skale za mjerenje stavova prema osobama oboljelim od shizofrenije (Corrigan i sur., 2002; modifikacija West i sur., 2011). Nakon provedbe istraživanja eksperimentator je ispitanicima pojasnio

pravi cilj istraživanja, odnosno informirao ispitanike da je ispitano kako osobe reagiraju u zamišljenim interakcijama s osobama oboljelim od shizofrenije. Cijeli je postupak u prosjeku trajao deset minuta.

Rezultati

Kako bi se testirale razlike između ispitanika manjeg i većeg kapaciteta radnog pamćenja na skali stavova i opisu zamišljene interakcije, provedeni su *t*-testovi za nezavisne uzorke. U skladu s očekivanjima ispitanici manjeg kapaciteta radnog pamćenja imali su negativnije stavove ($M = 19.67$, $SD = 6.43$) od ispitanika većeg kapaciteta radnog pamćenja ($M = 13.26$, $SD = 7.10$), $t(36) = 2.91$, $p < .001$. Utvrđena statistički značajna razlika između dvije skupine ispitanika potvrđuje postavljenu hipotezu, međutim dobiveni nalaz ograničava u izvođenju zaključka o uzrocima ovih razlika. Unatoč utvrđenim razlikama između grupa pretpostavljamo da ova razlika nije posljedica interakcije kapaciteta radnog pamćenja i efekta zamišljenog kontakta, već moguće samog kapaciteta radnog pamćenja. S obzirom na to da nije postojala kontrolna mjera stavova prema vanjskog grupi prije nego je uvedena manipulacija zamišljenim kontaktom, postoji mogućnost da su razlike između grupa postojale i prije same intervencije. Ovu kritiku podržavaju i raniji nalazi koji pokazuju da osobe s manjim kapacitetom radnog pamćenja imaju općenito negativnije stavove prema vanjskim grupama nego osobe s većim kapacitetom radnog pamćenja (Schmader i Johns, 2003). Također, nacrt korišten u ovom istraživanju ne omogućuje praćenje apsolutnog efekta zamišljenog kontakta na promjenu stava, iz razloga što nismo imali pre-test kontrolne mjere. Naime, u ovoj studiji ciljno smo izbjegli primjenu pre-test mjere stavova jer bi uvođenjem ove mjere ispitanici mogli pretpostaviti moguću hipotezu istraživanja.

Značajan rezultat u našem istraživanju jest potvrda druge hipoteze. Naime, ispitanici manjeg kapaciteta radnog pamćenja imali su manje pozitivne opise zamišljene interakcije ($M = 3.17$, $SD = 0.91$) od ispitanika većeg kapaciteta radnog pamćenja ($M = 4.08$, $SD = 0.86$), $t(36) = 3.15$, $p < .001$. Ovaj rezultat upućuje na manje pozitivan ton predočene interakcije s članom vanjske grupe kod ispitanika s manjim kapacitetom radnog pamćenja. Iako se o uzrocima konačne razlike u stavu prema vanjskoj grupi u ovoj studiji ne može govoriti sa sigurnošću, uočava se da su ispitanici s manjim kapacitetom radnog pamćenja imali poteškoća u zamišljanju pozitivne interakcije, dok su ispitanici s većim kapacitetom radnog pamćenja to lakše ostvarili. Ovaj je nalaz važan jer sugerira da osobe s manjim kapacitetom radnog pamćenja zamišljaju manje pozitivnu interakciju nego osobe s većim kapacitetom radnog pamćenja nakon intervencije zamišljenim kontaktom. Na temelju je dobivenog nalaza koncipirana druga studija, uz pretpostavku da bi ton zamišljene interakcije mogao biti medijatorom u efektu zamišljenog kontakta na promjenu stava.

Studija 2

U prvoj je studiji utvrđena razlika između ispitanika s manjim i većim kapacitetom radnog pamćenja nakon intervencije zamišljenog kontakta. Iako je moguće da su te razlike postojale i prije intervencije, plauzibilno je pretpostaviti da su razlike u stavovima nastale uslijed interakcije kapaciteta radnog pamćenja i zamišljenog kontakta. Naime, pretpostavljamo da kod ispitanika s manjim kapacitetom radnog pamćenja zamišljeni kontakt nema podjednako snažan efekt u promjeni stava u pozitivnom smjeru, kao što je to slučaj kod ispitanika s većim kapacitetom radnog pamćenja. Također, kroz razlike u stupnju pozitivnosti opisa kontakta pokazano je da ispitanici s manjim kapacitetom radnog pamćenja imaju više poteškoća u zamišljanju pozitivne interakcije nego ispitanici s većim kapacitetom radnog pamćenja.

Na temelju rezultata i ograničenja Studije 1 u Studiji 2 proveli smo eksperimentalni nacrt s ciljem kontrole utjecaja radnog pamćenja na uspješnost zamišljenog kontakta manipulirajući kapacitetom radnog pamćenja kroz opterećenje paralelnim zadatkom. Također, testirali smo medijacijsku ulogu opisa zamišljene interakcije. Ranija su istraživanja pokazala da prilikom izvršavanja ciljnog zadatka paralelno provođenje dodatnog zadatka zahtijeva resurse radnog pamćenja i tako ograničava opseg radnog pamćenja dostupnog za ciljni zadatak koji se obavlja paralelno ili naknadno (Pashler, 1994; Rosen i Engle, 1997, 1998). U našem bi slučaju uvođenje dodatnog zadatka omogućilo manipulaciju kapacitetom radnog pamćenja raspoloživog za uspješno provođenje zamišljanja pozitivnog kontakta. Eksperimentalna skupina ispitanika koja paralelno izvodi dodatni zadatak trebala bi imati manji kapacitet radnog pamćenja što bi dovelo do nemogućnosti da ispitanici u potpunosti uspješno inhibiraju stereotipne automatske misli. Posljedično, ovakav bi scenarij doveo do inhibicije pomaka stava ka pozitivnom smjeru. Nasuprot eksperimentalne, kontrolna grupa koja samo izvodi ciljni zadatak trebala bi imati potpuni kapacitet radnog pamćenja usmjeren na zamišljanje pozitivne interakcije i uspješnije inhibirati stereotipne misli, što bi u konačnici dovelo do većeg pomaka stava ka pozitivnom polu. Na ovaj bi se način mogao kontrolirati utjecaj kapaciteta radnog pamćenja na efikasnost zamišljenog kontakta. Ispitanici koji u trenutku simulirane interakcije imaju ograničen kapacitet radnog pamćenja ne bi trebali imati potpunu korist od zamišljenog kontakta jer ne mogu zadržati pozitivan ton interakcije. Posljedično, kod ovih ispitanika neće ni doći do očekivane promjene u stavovima prema vanjskoj grupi.

Pored mjerenja stava prema vanjskoj grupi i u ovoj smo studiji mjerili opis zamišljene interakcije. Pored kontrole manipulacije zamišljanja interakcije i mjere tona zamišljene interakcije, stupanj pozitivnosti zamišljene interakcije korišten je kao medijator između kapaciteta radnog pamćenja i stava prema vanjskoj grupi.

Oslanjajući se na rezultate Studije 1, u Studiji 2 očekivali smo da će (1) ispitanici koji budu paralelno izvodili dva zadatka zamišljati negativnije interakcije nego ispitanici koji će obavljati samo ciljni zadatak zamišljanja kontakta; (2) ispitanici koji

budu paralelno izvodili dva zadatka imat će negativnije stavove prema vanjskoj grupi nego ispitanici koji će obavljati samo ciljni zadatak zamišljanja kontakta i (3) utjecaj kapaciteta radnog pamćenja na promjenu negativnog stava bit će posredovan stupnjem pozitivnosti opisa zamišljenog kontakta.

Metoda

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 98 studenata (61 ženskog spola) Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Ispitanici su metodom slučajnog odabira podijeljeni u jednu od dvije skupine (s opterećenjem i bez opterećanja radnog pamćenja). Vodeći se metodologijom ranijih istraživanja (Rosen i Engle, 1997), svi ispitanici koji su imali 50% i više pogrešaka na paralelnom zadatku (zadatku praćenja brojeva) eliminirani su iz svih daljnjih analiza. Na temelju ovih kriterija eliminirano je 17 ispitanika. Daljnje su analize provedene na ukupno 81 ispitaniku; 39 ispitanika u eksperimentalnoj i 42 u kontrolnoj skupini. Za sudjelovanje u istraživanju dobili su kompenzacijske bodove iz nastavnog kolegija Socijalna psihologija.

Instrumenti

Paralelni zadatak: Zadatak praćenja brojeva. Za opterećenje je radnog pamćenja odabran *zadatak praćenja brojeva* koji je preuzet iz ranijih istraživanja (Rosen i Engle, 1997). Brojevi od 1 do 9 prikazivani su jedan za drugim u smjeru kazaljke na satu u četiri kuta na ekranu. Prikaz pojedinog broja trajao je jednu sekundu. Ispitanici su dobili uputu da pritisnu razmaknicu na tastaturi kada uoče da su zaredom prikazana tri neparna broja. Program je prilagođen tako da bilježi reakcije ispitanika i da im pruži zvučnu povratnu informaciju o točnosti reakcije. Za svaku pogrešnu ili propuštenu reakciju na tri neparna broja pokazana zaredom program je pribrojio negativan bod.

Skala stavova. Kao i u Studiji 1 korištena je Skala za ispitivanje stavova prema osobama oboljelim od shizofrenije. Dobiven je visok koeficijent unutarnje konzistentnosti ($\alpha = .89$).

Opis interakcije. Za mjerenje stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije tri su neovisna procjenjivača pročitala opise interakcija i procijenili ih na skali od 1 (*veoma negativno*) do 5 (*veoma pozitivno*). Korištena je ista procedura kao kod Studije 1, te je stupanj slaganja među procjenjivačima bio visok ($\alpha = .93$).

Postupak

Ispitanici su eksperimentu pristupali individualno. Ispitanicima iz grupe bez opterećenja radnog pamćenja dana je uputa da će sudjelovati u istraživanju koje će se odvijati u dvije faze, dok je ispitanicima iz grupe s opterećenjem radnog pamćenja rečeno da će sudjelovati u istraživanju koje se odvija u tri faze.

U prvoj su fazi ispitanici iz grupe s opterećenjem radnog pamćenja najprije dvije minute radili zadatak za vježbu praćenja brojeva kako bi se bolje upoznali sa zadatkom. Ispitanicima je dana uputa da će na monitoru računala jedan za drugim biti prikazivani brojevi od 1 do 9. Redoslijed serija brojeva bio je randomiziran. Pri tome im je rečeno da će prikaz brojeva trajati jednu sekundu, da će brojevi biti prikazani u četiri kuta na ekranu, te da će se izmjenjivati u smjeru kazaljke na satu. Njihov je zadatak bio pritisnuti razmaknicu na tastaturi kada uoče da su zaredom prikazana tri neparna broja. Program je prilagođen tako da bilježi reakcije ispitanika i da im pruži zvučnu povratnu informaciju o točnosti reakcije. Kako bi se prikrio stvarni cilj istraživanja, eksperimentator je ispitanicima pružio informaciju da se istraživanje provodi s ciljem provjere funkcionalnosti novoga istraživačkog softvera.

U drugoj su fazi obje grupe prošle proces zamišljenog kontakta. Uputa je bila identična kao u Studiji 1. Tijekom tri minute ispitanici u grupi s opterećenjem radnog pamćenja paralelno su izvodili zadatak praćenja brojeva. Nakon toga su ispitanici tijekom tri minute imali zadatak na praznom papiru opisati interakciju koju su zamislili. Svrha je ovog opisa ista kao u prvoj studiji.

U trećoj su fazi obje grupe pristupile ispunjavanju Skale za mjerenje stavova prema osobama oboljelima od shizofrenije. Kao i u Studiji 1 nakon provedbe istraživanja eksperimentator je ispitanicima pojasnio pravi cilj istraživanja, odnosno informirao ispitanike da je ispitano kako osobe reagiraju u zamišljenim interakcijama s osobama oboljelim od shizofrenije. Eksperimentalna je procedura u prosjeku za svakoga ispitanika trajala 20 minuta.

Rezultati

Vodeći se metodologijom ranijih istraživanja (Rosen i Engle, 1997) svi ispitanici koji su imali 50% i više pogrešaka na *zadatku praćenja brojeva* eliminirani su iz svih daljnjih analiza. Na ovaj smo način kontrolirali mogućnost da su ispitanici zapostavili zadatak radnog pamćenja kako bi se fokusirali na zamišljanje interakcije. Na temelju je ovog kriterija eliminirano 17 ispitanika. Daljnje su analize provedene na ukupno 81 ispitaniku: 39 ispitanika u eksperimentalnoj i 42 u kontrolnoj skupini.

Kao i u Studiji 1 da bi se testirale razlike između ispitanika s opterećenjem i bez opterećenja radnog pamćenja na skali stavova i opisu zamišljene interakcije, provedeni su *t*-testovi za nezavisne uzorke. Predvidjeli smo da će ispitanici iz grupe s paralelnim dodatnim zadatkom imati negativnije stavove od ispitanika iz grupe bez dodatnog zadatka jer bi dodatni zadatak trebao opteretiti radno pamćenje sužavajući tako njegov opseg, koji je usmjeren na zamišljanje kontakta, te dovodeći do

nemogućnosti inhibicije automatskih negativnih misli o vanjskoj grupi i nemogućnosti održavanja pozitivnog tona zamišljene interakcije.

Rezultati su potvrdili ovu pretpostavku i pokazali da su ispitanici iz grupe s paralelnim *zadatkom praćenja brojeva* imali negativnije stavove prema osobama s dijagnozom shizofrenije ($M = 31.56$, $SD = 7.25$) od ispitanika kontrolne skupine bez paralelnog zadatka ($M = 23.15$, $SD = 6.91$), $t(81) = 5.32$, $p < .001$. Ovi rezultati potvrđuju nalaz iz Studije 1 i daju dodatnu potporu postavljenoj hipotezi. Osobe koje u trenutku zamišljanja kontakta imaju manji kapacitet radnog pamćenja posljedično imaju negativnije stavove prema vanjskoj grupi u odnosu na osobe koje imaju veći kapacitet radnog pamćenja. Iako nije postojala kontrolna pre-test mjera, koja bi pokazala kakve promjene nastaju uslijed intervencije zamišljenim kontaktom, pokazana je značajna razlika između grupa. S obzirom na to da su grupe randomizirane i da se u ovoj studiji direktno manipuliralo raspoloživim kapacitetom radnog pamćenja, možemo zaključiti da razlike u stavovima prema vanjskim grupama između osoba s manjim i većim kapacitetom radnog pamćenja nisu samo posljedica već postojećeg stanja.

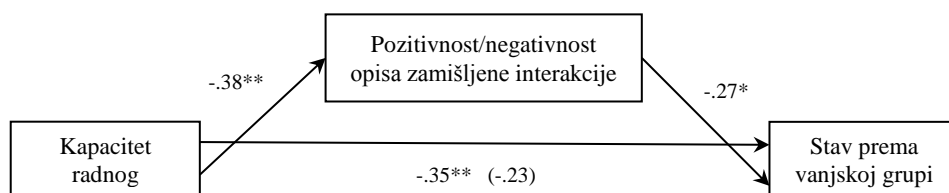
Dobiveni rezultati pokazuju da se skupine ispitanika statistički značajno razlikuju i u opisima zamišljene interakcije, $t(81) = -6.25$, $p < .001$. Ispitanici iz grupe s paralelnim zadatkom imali su negativnije opise zamišljene interakcije ($M = 2.30$, $SD = 1.07$) od ispitanika kontrolne grupe bez paralelnog zadatka ($M = 3.74$, $SD = 0.98$). Ovi su nalazi u skladu s očekivanjem i s rezultatima dobivenim u Studiji 1, te potvrđuju da osobe s manjim kapacitetom radnog pamćenja imaju poteškoća u održavanju pozitivnog tona zamišljene interakcije s pripadnikom vanjske grupe. Kao što smo već naveli, nemogućnost je održavanja pozitivne interakcije vjerojatno posljedica neuspješne inhibicije automatskih, stereotipnih misli.

Jedno je od objašnjenja dobivenih rezultata u Studiji 2 pretpostavka da se ispitanici koji su paralelno obavljali dva zadatka nisu mogli u potpunosti fokusirati ni na jedan zadatak ili da su bar jedan od dva zadatka u potpunosti zapostavili. Međutim, kao što smo naveli, u studiji je kontrolirana mogućnost da su ispitanici zapostavili zadatak radnog pamćenja kako bi se fokusirali na zamišljanje interakcije na način što su iz analiza eliminirani ispitanici koji su imali više od 50% pogrešaka na *zadatku praćenja brojeva*. Također, moguće je da su ispitanici zanemarili zamišljanje interakcije kako bi se fokusirali na *zadatak praćenja brojeva*. Ovaj faktor nije bilo moguće direktno kontrolirati, ali napominjemo da su svi ispitanici poslije faze paralelne obrade dvaju zadataka (praćenje brojeva i zamišljanje interakcije) prošli kroz fazu opisa zamišljene interakcije. U slučaju da su ispitanici zapostavili zamišljanje u fazi paralelne izvedbe, kasnije su imali dovoljno vremena zamisliti interakciju i opisati je. Nadovezujući se na ovo ograničenje, iako su svi ispitanici morali zamisliti kontakt u posljednjoj fazi kako bi ga opisali, pretpostavljamo da su ispitanici koji su u fazi paralelne izvedbe možda zanemarili zamišljanje interakcije, ukupno kraće zamišljali interakciju nego ostali ispitanici. Iako je ovo relevantan faktor, metaanaliza Milesove i Crispa (2014) pokazuje da dužina zamišljanja interakcije nema značajan efekt na konačni ishod. Kako bismo provjerili je li

(ne)mogućnost produljenog zamišljanja pozitivne interakcije ključan faktor u (ne)uspješnosti djelovanja na stav zamišljenim kontaktom, proveli smo medijacijsku analizu.

Medijacijski efekt procijenjenog stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije u efektu kapaciteta radnog pamćenja na stav prema vanjskoj grupi

Kako bi se provjerila medijacijska uloga procijenjenog stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije u efektu kapaciteta radnog pamćenja na stavove prema osobama oboljelim od shizofrenije, korištena je regresijska procedura (Baron i Kenny, 1986). Kako je prikazano na Slici 1., efekt nezavisne varijable (manipulacija kapacitetom radnog pamćenja) na zavisnu varijablu (stav prema osobama oboljelim od shizofrenije) pokazao se značajnim ($\beta = -.35, p < .01$). Osim toga, efekt nezavisne varijable (manipulacija kapacitetom radnog pamćenja) na medijatorsku varijablu (procijena stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije) također je bio značajan ($\beta = -.38, p < .01$). Nadalje, efekt procijenjenog stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije na stav prema osobama oboljelim od shizofrenije ostao je statistički značajan i kada je efekt manipulacije kapaciteta radnog pamćenja bio statistički kontroliran ($\beta = -.27, p < .05$). Na kraju, kao što je predviđeno, efekt manipulacije kapacitetom radnog pamćenja na stav prema osobama oboljelim od shizofrenije reducirao se i pokazao kao neznačajan kada je stupanj pozitivnosti interakcije bio statistički kontroliran ($\beta = -.23, p > .05$). Za utvrđivanje statističke značajnosti medijacijskog efekta procijenjenog stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije u efektu kapaciteta radnog pamćenja na stav prema vanjskoj grupi korišten je Sobelov test. Utvrđen je statistički značajan efekt ($Z = 2.31, p < .01$).

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Slika 1. Medijacijski efekt procijenjenog stupnja pozitivnosti zamišljene interakcije u efektu kapaciteta radnog pamćenja na stav prema vanjskoj grupi.

Potvrda medijacijskog efekta upućuje na to da je održavanje pozitivnog tona zamišljene interakcije ključno u objašnjenju uspješnosti intervencije zamišljenim kontaktom i razlika u toj uspješnosti koje nastaju u interakciji s manjim ili većim kapacitetom radnog pamćenja. Iako ne možemo direktno zaključiti o osnovnim mehanizmima, dobiveni rezultati upućuju na vjerojatnost da osobe s manjim kapacitetom radnog pamćenja ne mogu održati pozitivno zamišljanje jer nemaju dovoljno kapaciteta da inhibiraju automatske, stereotipne misli.

Rasprava

Hipoteza zamišljenog kontakta u odnosu na hipotezu direktnog kontakta ima niz prednosti u reduciranju predrasuda, od kojih je najvažnija činjenica da ne zahtijeva prisutnost osobe iz vanjske grupe. Kako su naveli Turner i Crisp (2010), uvjeti neophodni za provedbu hipoteze zamišljenog kontakta podrazumijevaju da pojedinac zamisli interakciju s osobom iz vanjske grupe, uz jasnu uputu da se ova interakcija treba odvijati u pozitivnoj "atmosfera". Prednost hipoteze zamišljenog kontakta, kao i brojne praktične implikacije koje ima, potakle su istraživačku radoznalost i otvorile niz pitanja, od kojih je najvažnije koja su ograničenja ove hipoteze. Stoga smo u ovom istraživanju nastojali ispitati koja su potencijalna ograničenja hipoteze zamišljenog kontakta, odnosno konkretnije kakva je uloga radnog pamćenja u zamišljenom kontaktu.

Nalazi obiju studija u skladu su s našim očekivanjima. Kapacitet radnog pamćenja jedan je od faktora koji uvjetuje uspješnost intervencije zamišljenim kontaktom. Rezultati pokazuju da osobe s manjim kapacitetom radnog pamćenja zamišljaju manje pozitivan kontakt unatoč uputi koju su dobili, što rezultira negativnijim stavovima prema vanjskoj grupi. Zapravo, negativne emocije mogu smanjiti kapacitet radnog pamćenja, što posljedično utječe na smanjenje efekta zamišljenog kontakata. S druge strane, osobe s većim kapacitetom radnog pamćenja lakše zamišljaju pozitivan kontakt, što kod njih posljedično dovodi do pozitivnijih stavova prema vanjskoj grupi. Pretpostavljamo da je (ne)mogućnost inhibiranja stereotipnih misli ili nemogućnost inhibiranja negativnog efekta mehanizam preko kojeg se cijeli proces odvija. Naime, kako je Devine (1989) pretpostavila, socijalna interakcija s vanjskim grupama zahtijeva inhibiciju stereotipnih misli, koje su vjerojatno negativne (Schmader i Johns, 2003), što implicira da svaki pojedinac koji prolazi kroz zamišljanje interakcije s članom vanjske grupe mora inhibirati stereotipne misli. Međutim, ako u tome ne uspije, zamišljena će interakcija vjerojatno poprimiti negativan ton. S obzirom na to da je održavanje pozitivnog tona jedan od dva ključna uvjeta za uspješnost hipoteze zamišljenog kontakta, kod osoba koje ne uspiju održati zamišljanje pozitivne interakcije, neće ni doći do značajne promjene negativnog stava prema vanjskoj grupi.

Osoba koja u trenutku zamišljanja interakcije nema velik kapacitet radnog pamćenja, bilo da se radi o prirodno manjem opsegu radnog pamćenja (Studija 1) ili manjem opsegu radnog pamćenja izazvanim dodatnim opterećenjem radnog pamćenja (Studija 2), neće uspjeti u potpunosti inhibirati automatske misli, što u konačnici znači da će u zamišljenom kontaktu izostati pozitivna interakcija. U ovom slučaju zamišljeni kontakt ne dovodi do promjene stava prema vanjskoj grupi. S druge strane, osoba koja u trenutku zamišljene interakcije ima veći opseg radnog pamćenja, ima kapacitet inhibirati automatske misli, što dovodi do toga da bez interferencija može zamisliti pozitivnu interakciju s vanjskom grupom. U ovom slučaju intervencija zamišljenim kontaktom utjecat će na stav prema vanjskoj grupi.

Rezultati našeg istraživanja sugeriraju da razlike u promjeni stava nastaju zbog toga što osobe s većim kapacitetom radnog pamćenja mijenjaju svoj stav. Međutim, moguće je da razlike nastaju i zbog promjene stava prema negativnom polu, ali samo kod osoba s manjim kapacitetom radnog pamćenja. Nedostatak obiju studija jeste nedostatak kontrolne pre-test mjere. Usporedba finalnih rezultata s pre-test nalazima pružio bi uvid ne samo u relativne razlike između grupa s manjim i većim kapacitetom radnog pamćenja već i uvid u stvarni efekt zamišljenog kontakta u interakciji s kapacitetom radnog pamćenja. Inicijalni bi stav prema vanjskoj grupi omogućio uvid u promjene koje nastaju pod intervencijom zamišljenog kontakta. Na primjer, imali bismo pouzdaniji odgovor dolazi li kod osoba s manjim kapacitetom radnog pamćenja, uslijed intervencije zamišljenim kontaktom, do ikakve promjene u stavu, je li ta promjena negativna ili pozitivna te kakva je u odnosu na osobe s većim kapacitetom radnog pamćenja. Metaanaliza Milesove i Crispa (2014) pokazuje da ne postoje značajne razlike između zamišljanja neutralnog i pozitivnog kontakta, ali da zamišljanje negativnog kontakta stavove prema vanjskoj grupi dodatno pomiče prema negativnom polu. Stoga je moguće da osobe s manjim kapacitetom radnog pamćenja imaju manje koristi od zamišljenog kontakta. Buduća bi se istraživanja trebala fokusirati na ova pitanja te ispitati promjene stavova nakon zamišljenog kontakta kroz interakciju s kapacitetom radnog pamćenja, uz kontrolne pre-test mjere stavova. Osim navedenog ograničenje Studije 2 mogao bi biti i efekt dodatnog paralelnog zadatka. Plauzibilno je pomisliti da uvođenje dodatnog zadatka koji zahtijeva određeni kapacitet radnog pamćenja u potpunosti ometa mogućnost zamišljanja interakcije s vanjskom grupom. Pretpostavljamo da su svi ispitanici poslije izvođenja paralelnih zadataka imali priliku neometano zamišljati i opisivati interakciju.

Iako je metaanaliza Milesove i Crispa (2014) pokazala da dužina zamišljanja interakcije nema značajan efekt na konačni ishod, u budućim bi istraživanjima bilo zanimljivo ispitati interakciju dužine zamišljanja i kapaciteta radnog pamćenja na zamišljeni kontakt. U ovome istraživanju nismo mogli provjeriti zamišljaju li ispitanici u zadanom vremenu (tri minute) zaista efektivno, ali izgleda mogućim da osobama s manjim kapacitetom radnog pamćenja treba više vremena za zamišljanje u odnosu na osobe s većim kapacitetom. Naime, kod osoba s manjim kapacitetom radnog pamćenja, koje imaju negativne stavove prema vanjskoj grupi, nemogućnost inhibiranja stereotipnih misli ili nemogućnost inhibiranja negativnog afekta može biti u konfrontaciji sa zahtjevom da se zamišlja interakcija s pozitivnim tonom, pa će trajanje zamišljanja interakcije biti relativno duže. S druge strane, kod osoba s većim kapacitetom radnog pamćenja, koje također imaju negativne stavove prema vanjskoj grupi, ova je konfrontacija slabija, pa prema tome može trajati kraće zbog veće mogućnosti inhibiranja, stoga će i dužina zamišljanja interakcije biti kraća. Ove pretpostavke svakako treba provjeriti u budućim istraživanjima.

Pretpostavljamo da postoji još ograničavajućih faktora koji utječu na uspješnost zamišljenog kontakta u promjeni stavova prema vanjskoj grupi. Prema Bigleru i

Hughesu (2010) jedan od kognitivnih faktora koji bi trebao biti u fokusu jest inteligencija. Također, pretpostavljamo da bi osobine ličnosti mogle imati moderirajuće efekte na zamišljeni kontakt, jer mentalna simulacija izaziva slične emocionalne i motivacijske odgovore kao i stvarno iskustvo (Dadds i sur., 1997). Kako naši rezultati upućuju na to da još uvijek nemamo potpuno shvaćanje mehanizama hipoteze zamišljenog kontakta i precizne procjene njezine efikasnosti na različite osobe, neophodno je fokusirati se i na druge oblike redukcije negativnih stavova te detaljnije ispitati ulogu radnog pamćenja u drugim oblicima hipoteze kontakta.

S obzirom na to da je hipoteza zamišljenog kontakta relativno jednostavan, ekonomičan i učinkovit postupak, neophodno je uložiti dodatni istraživački napor kako bi potpunije shvatili mehanizme zamišljenog kontakta. Pored navedenih preporuka smatramo da je u kreiranju scenarija zamišljenog kontakta neophodno smanjiti salijentost socijalne kategorizacije, odnosno kategorijalnu informaciju učiniti individualiziranom, što bi moglo umanjiti automatske inhibirajuće stereotipne misli.

Literatura

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.
- Amir, Y. (1976). The role of intergroup contact in change of prejudice and ethnic relations. U: P. A. Katz (Ur.), *Towards the elimination of racism* (str. 245-280). New York: Pergamon.
- Baron, R. M. i Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bigler, R. S. i Hughes, J. M. (2010). Reasons for skepticism about the efficacy of simulated social contact interventions. *American Psychologist*, 65(1), 132-133.
- Brown, R. (2006). *Grupni procesi. Dinamika unutar i između grupa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Cameron, L., Rutland, A., Brown, R. i Douch, R. (2006). Changing children's intergroup attitudes toward refugees: Testing different models of extended contact. *Child Development*, 77(5), 1208-1219.
- Corrigan, P. W., Rowan, D., Green, A., Lundin, R., River, P., Uphoff-Wasowski, K., White, K. i Kubiak M. A. (2002). Challenging two mental illness stigmas: Personal Responsibility and dangerousness. *Schizophrenia Bulletin*, 28, 293-310.
- Crisp, R. J. i Turner, R. N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions?: Reducing prejudice through simulated social contact. *American Psychologist*, 64(4), 231-240.

- Crisp, R. J., Stathi, S., Turner R. N. i Husnu, S. (2008). Imagining intergroup contact: Theory, paradigm, and practice. *Social and Personality Psychology Compass*, 3, 1-18.
- Dadds, M. R., Bovbjerg, D. H., Redd, W. H. i Cutmore, T. R. (1997). Imagery in human classical conditioning. *Psychological Bulletin*, 122(1), 89-103.
- Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5-14.
- Đokić, R., Koso-Drljević, M., Đipa, A. i Čamdžić, O. (2012). Validacija zadatka opsega radnog pamćenja na bh. jezicima. *Drugi sarajevski dani psihologije*, Sarajevo, 20.-21. travnja.
- Engle, R. W. (2002). Working memory capacity as executive attention. *Current Directions in Psychological Science*, 11(1), 19-23.
- Engle, R. W., Cantor, J. i Carullo, J. J. (1992). Individual differences in working memory and comprehension: A test of four hypotheses. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 18, 972-992.
- Garcia, S. M., Weaver, K., Moskowitz, G. B. i Darley, J. M. (2002). Crowded minds: The implicit bystander effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4), 843-853.
- Harwood, J. (2010). The contact space: A novel framework for intergroup contact research. *Journal of Language and Social Psychology*, 29(2), 147-177.
- Hodson, G. i Busseri, M. A. (2012). Bright minds and dark attitudes lower cognitive ability predicts greater prejudice through right-wing ideology and low intergroup contact. *Psychological Science*, 23(2), 187-195.
- Husnu, S. i Crisp, R. (2010). Imagined intergroup contact: A new technique for encouraging greater inter-ethnic contact in Cyprus. *Peace and Conflict*, 16(1), 97-108.
- Kosslyn, S. M., Ganis, G. i Thompson, W. L. (2001). Neural foundations of imagery. *Nature Reviews Neuroscience*, 2(9), 635-642.
- Marks, D. F. (1999). Consciousness, mental imagery and action. *British Journal of Psychology*, 90(2), 567-585.
- Miles, E. i Crisp, R. J. (2014). A meta-analytic test of the imagined contact hypothesis. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(1), 3-26.
- Nunnally, J. C. i Bernstein, I. H. (1994). The assessment of reliability. *Psychometric Theory*, 3, 248-292.
- Pashler, H. (1994). Dual-task interference in simple tasks: Data and theory. *Psychological Bulletin*, 116(2), 220-224.
- Pettigrew, T. F. i Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- Richeson, J. A. i Shelton, J. N. (2003). When prejudice does not pay effects of interracial contact on executive function. *Psychological Science*, 14(3), 287-290.

- Rosen, V. M. i Engle, R. W. (1997). The role of working memory capacity in retrieval. *Journal of Experimental Psychology: General*, 126(3), 211-227.
- Rosen, V. M. i Engle, R. W. (1998). Working memory capacity and suppression. *Journal of Memory and Language*, 39(3), 418-436.
- Schmader, T. i Johns, M. (2003). Converging evidence that stereotype threat reduces working memory capacity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(3), 440-452.
- Stathi, S. i Crisp, R. J. (2008). Imagining intergroup contact promotes projection to outgroups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(4), 943-957.
- Stathi, S., Crisp, R. J. i Hogg, M. A. (2011). Imagining intergroup contact enables member-to-group generalization. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 15(3), 275-284.
- Stathi, S., Tsantila, K. i Crisp, R. J. (2012). Imagining intergroup contact can combat mental health stigma by reducing anxiety, avoidance and negative stereotyping. *The Journal of Social Psychology*, 152(6), 746-757.
- Süß, H. M., Oberauer, K., Wittmann, W. W., Wilhelm, O. i Schulze, R. (2002). Working-memory capacity explains reasoning ability and a little bit more. *Intelligence*, 30(3), 261-288.
- Taylor, S. E., Pham, L. B., Rivkin, I. D. i Armor, D. A. (1998). Harnessing the imagination: Mental simulation, self-regulation, and coping. *American Psychologist*, 53(4), 429-439.
- Turner, R. N. i Crisp, R. J. (2010). Imagining intergroup contact reduces implicit prejudice. *British Journal of Social Psychology*, 49(1), 129-142.
- Turner, R. N., Crisp, R. J. i Lambert, E. (2007a). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(4), 427-441.
- Turner, R. N., Hewstone, M. i Voci, A. (2007b). Reducing explicit and implicit outgroup prejudice via direct and extended contact: The mediating role of self-disclosure and intergroup anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(3), 369-388.
- Turner, R. N. i West, K. (2012). Behavioural consequences of imagining intergroup contact with stigmatized outgroups. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(3), 193-202.
- Turner, R. N., West, K. i Christie, Z. (2013). Out-group trust, intergroup anxiety, and out-group attitude as mediators of the effect of imagined intergroup contact on intergroup behavioral tendencies. *Journal of Applied Social Psychology*, 43, E196-E205.
- Unsworth, N. i Engle, R. W. (2007). On the division of short-term and working memory: An examination of simple and complex span and their relation to higher order abilities. *Psychological Bulletin*, 133, 1038-1066.
- Vezzali, L., Capozza, D., Stathi, S. i Giovannini, D. (2012). Increasing outgroup trust, reducing inhumanization, and enhancing future contact intentions via imagined intergroup contact. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(1), 437-440.

West, K., Holmes, E. i Hewstone, M. (2011). Enhancing imagined contact to reduce prejudice against people with schizophrenia. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(2), 407-428.

Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T. i Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 73-90.

The Imagined Contact Hypothesis: The Role of Working Memory Capacity

Abstract

According to the Imagined Contact Hypothesis, mental visualization of positive intergroup contact is sufficient to reduce the prejudice toward outgroup members. The role of working memory capacity in the imagined contact effect was investigated in our study. Two studies were conducted. The first, quasi-experimental study showed that participants with lower working memory capacity have more negative descriptions of the imagined intergroup contact and more negative attitudes towards outgroup members when compared to participants with higher working memory capacity. The second, experimental, study extended the results from the first study and showed that experimentally reducing working memory capacity leads to more negative descriptions of the imagined contact and more negative attitudes towards outgroup members. Mediation analysis confirmed the hypothesis that (un)ability to maintain positive tonality of imagined contact is a mechanism which causes success of imagined contact on negative attitude reduction. Results from both studies are consistent with our hypothesis that working memory capacity is one of the factors which influences the efficacy of the imagined intergroup contact intervention. The results obtained in our study open new question about the efficiency of imagined contact in attitude change.

Keywords: imagined contact hypothesis, working memory, outgroup members, positive tonality

Primljeno: 21.1.2017.